

Dyslectische kinderen leren lezen

Werkvormen voor de behandeling
van leesproblemen

Anneke Smits en Tom Braams

Boom

Inhoud

Voorwoord	9
------------------	----------

Deel I Goed preventief onderwijs

1 Goed leesonderwijs	15
1.1 Leesstadia	15
1.2 Leesproblemen	17
1.3 Dyslexie bij allochtone kinderen	20
1.4 Preventie	22
1.5 Lezen moet motiveren	24
1.6 Pedagogische en organisatorische randvoorwaarden	32
1.7 Interventie	34
2 Kleuters goed voorbereiden	37
2.1 Kleuters voorbereiden op het leren lezen en spellen	38
2.2 Een voorschotbenadering voor risicokleuters	45
2.3 Tot slot	53
3 Klassikale werkvormen voor groep 3 tot en met 8	55
3.1 Voorlezen	56
3.2 Meelezen van korte teksten	58
3.3 Meelezen van boeken	60
3.4 Hardop denken	62
3.5 Radio-lezen	65

3.6 Theater-lezen	66
3.7 Voorlezen aan kleuters	68
3.8 Duo-lezen	69
3.9 Tutorlezen	71
3.10 Stillezen	73

4 De begeleidingsrelatie **79**

4.1 Doelstellingen van de leesbegeleiding	79
4.2 De persoonlijke band	80
4.3 De inbreng van de leerling in de begeleiding: autonoom leren	83
4.4 Feedback en zelfevaluatie	85
4.5 Wie begeleidt?	89

Deel II Begeleiding en interventie

5 Inleiding leesprogramma's: Connect en RALFI	93
5.1 Indicaties voor Connect en RALFI	94
5.2 De basisprincipes van Connect en RALFI	99
5.3 Een basisprincipe van Connect: het inzetten van spelling en Connect-rijtjes	109
5.4 Overige principes van Connect	116

6 Toetsen en observeren **119**

6.1 Te nemen beslissingen in de begeleiding	120
6.2 De evaluatie van de vorderingen	129

7 Connect Klanken en Letters **133**

7.1 Uitgangspunten van Connect Klanken en Letters	134
7.2 Benodigheden	139
7.3 De fasen van Connect Klanken en Letters	140
7.4 Aanpassingen voor gebruik in groepjes aan de instructietafel	145
7.5 Klassikaal gebruik van Connect Klanken en Letters	149

8	Connect Woordherkenning	153
8.1	Uitgangspunten van Connect Woordherkenning	154
8.2	Benodigdheden	157
8.3	De concrete uitvoering van het programma	158
8.4	Aanpassingen voor gebruik in groepjes aan de instructietafel	162
8.5	Aanpassingen voor gebruik met een tutorleerling	167
9	Connect Vloeiend Lezen	171
9.1	Uitgangspunten van Connect Vloeiend Lezen	171
9.2	Benodigdheden voor Connect Vloeiend Lezen	176
9.3	De concrete uitvoering van het programma	177
9.4	Aanpassingen voor gebruik in groepjes aan de instructietafel	180
9.5	Connect Vloeiend Lezen voor tutoren	184
10	RALFI en RALFI Light	189
10.1	Uitgangspunten van RALFI en RALFI Light	190
10.2	Benodigdheden voor RALFI	202
10.3	De concrete uitvoering van het programma	202
10.4	RALFI Light	205
	Bijlage I Voor Vlaamse lezers: verklaring van termen uit de Nederlandse onderwijsstructuur	207
	Over de auteurs	209
	Literatuur	211
	Register	221

Voorwoord

Het is al tientallen jaren bekend dat veel leerlingen na het basisonderwijs over onvoldoende lees- en schrijfvaardigheden beschikken om in onze maatschappij goed te kunnen functioneren. Als kinderen vroeger niet goed konden 'leren', dan konden ze altijd nog gaan 'werken' en leerden ze hun ambacht wel in de praktijk. Tegenwoordig ben je gehandicapt zonder een redelijke schriftelijke taalbeheersing, en kom je zonder opleiding vrijwel niet meer aan het werk.

Pas in de laatste jaren van de twintigste eeuw is er een serieus begin gemaakt met het terugdringen van het functioneel analfabetisme in Nederland. Er werden tussendoelen voor beginnende geletterdheid opgesteld (Verhoeven e.a., 1999), het probleem dyslexie werd geïnventariseerd (Commissie Dyslexie, 1995; Rapport CvZ, 2003), en er kwamen protocollen voor de aanpak van leesproblemen en dyslexie voor de basisschool en het voortgezet onderwijs (Gijsel, Scheltinga, Van Druenen & Verhoeven, 2015; Henneman, Bekebrede, Cox & De Krosse, 2013; Scheltinga, Gijsel, Van Druenen & Verhoeven, 2015; Van Druenen, Scheltinga, Wentink & Verhoeven, 2017).

Er kunnen twee algemene conclusies uit deze rapporten getrokken worden. Ten eerste dat voorkómen beter is dan genezen: als kinderen met preventieve maatregelen beter kunnen worden voorbereid op datgene wat ze gaan leren, dan kunnen ze beter meedoen in de klas en vallen ze minder uit. Goed leesonderwijs begint met intensieve voorbereidende activiteiten in de kleutergroepen.

Ten tweede dat er snel moet worden geïntervenieerd als de lees- en schrijfontwikkeling van kinderen minder voorspoedig verloopt. Dat vraagt om deskundigheid van de leerkracht en andere begeleiders. Daarvoor is tevens kennis van effectief gebleken leesmethodieken nodig.

Er zijn in Nederland verschillende programma's beschikbaar om kinderen met leesproblemen te helpen. Veel van deze programma's zijn niet wetenschappelijk onderbouwd (*evidence informed*), en/of zijn erg eenzijdig. Vaak wordt veel tijd besteed aan deelaspecten en wordt er veel te weinig gelezen in authentieke en interessante teksten en boeken. Zo behelpt men zich op scholen nog steeds met weinig zinvolle en demotiverende activiteiten zoals herhaald lezen van tekstjes van slechte kwaliteit en het lezen van veel losse woordjes, vaak in de vorm van wisselrijtjes en flitsoefeningen. Zwakke lezers moeten thuis extra lezen, zonder dat kind en ouders handvatten aangereikt krijgen hoe dit zinvol en leuk kan worden gemaakt. Het effect is veelal negatief; geen vooruitgang, en frustratie en weerzin bij het kind.

Dyslectische kinderen leren lezen wil hiervoor een alternatief bieden. Het beschrijft meerdere in de praktijk beproefde methodieken die ontworpen zijn op basis van wetenschappelijke kennis. Het woord 'dyslectisch' in de titel van dit boek moet daarbij ruim worden geïnterpreteerd in de zin van 'alle leerlingen met hardnekkige leesproblemen'.

Dyslectische kinderen leren lezen bestaat uit twee delen. Het eerste deel bevat drie hoofdstukken over goed preventief leesonderwijs. Hoofdstuk 1 scheidt daarvoor het kader. In hoofdstuk 2 komen preventieve maatregelen in groep 1 en 2 aan de orde, alsmede de voorschotbenadering voor kleuters. In hoofdstuk 3 worden motiverende klassikale werkvormen besproken die voor veel leerlingen tot een goed leesresultaat kunnen leiden. Hoofdstuk 4 vormt een overgang tussen het eerste en tweede deel. Het behandelt belangrijke elementen in de begeleidingsrelatie die zowel tijdens klassikale interventies als tijdens individuele interventies van belang zijn.

De overige zes hoofdstukken vormen het tweede deel dat gewijd is aan specifieke interventies voor kinderen met leesproblemen en dyslexie. Hoofdstuk 5 geeft een inleiding op deze interventiemethodieken, en in hoofdstuk 6 komt de wijze van toetsen en observeren aan de orde die bij deze methodieken past. In de overige hoofdstukken volgen handleidingen van de afzonderlijke leesmethodieken. Steeds worden de doelgroep en de frequentie van inplannen vermeld en worden er richtlijnen gegeven voor de voorbereiding en de uitvoering.

Voor de leesbaarheid van dit boek zijn de docent of begeleider en de leerling steeds met 'hij' aangeduid. Waar 'hij' staat kan natuurlijk ook 'zij' gelezen worden.

Een belangrijke aanvulling op dit boek is de internetsite geletterdheidenschoolsucces.blogspot.nl. Hier is aanvullende informatie te vinden over zowel lees- als taalonderwijs. Er zijn tips en adviezen te vinden, en er worden actuele ontwikkelingen besproken. Het is zeer raadzaam af en toe deze site te bezoeken om op de hoogte te blijven.

Bij goed lesgeven komt meer kijken dan alleen kennis hebben van methodes die 'werken'. Goede docenten zijn constant bezig hun kennis en vaardigheden te ontwikkelen. Ze zijn gepassioneerd met hun vak bezig en proberen voor elk kind de optimale instructie en begeleiding te vinden. Ze leggen voor zichzelf de lat hoog en hebben hoge verwachtingen van het leervermogen van hun leerlingen. Permanente reflectie op het eigen handelen en bijscholing, zowel individueel als in teamverband, zijn hierbij van essentieel belang. Op de site geletterdheidenschoolsucces.blogspot.nl staan links voor scholingsmogelijkheden.

Anneke Smits, de eerste auteur, heeft op de afdeling Master Educational Needs (MEN) van de Hogeschool Windesheim te Zwolle de methodieken Connect en RALFI ontwikkeld op basis van wetenschappelijke kennis over effectief gebleken behandelmethoden. Deze leesprogramma's hebben al de nodige bekendheid gekregen, doordat vele (oud-)studenten, cursisten en een flink aan-

tal scholen bij de ontwikkeling betrokken zijn geweest en met hun ervaringen hebben bijgedragen aan de verbetering van de programma's. De auteurs zijn alle betrokkenen veel dank verschuldigd. Speciale dank gaat uit naar Erna van Koeven, Thoni Houtveen, Elly Scheeren, Hanneke Wentink, Kees Vernooy, Lonny Fennis, Paulien van der Helm, Jeanet Spijksma, Wilma Jongejan, Marjolein Wennekers, Janne de Ruyter, Ed Koekebacker en Joop Stoeldraijer.

Zwolle/Deventer, januari 2019

Anneke Smits

Tom Braams